

УДК 94 (477+47) (946 : 327) «1917/1921»

ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ЧИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ ВИЗВОЛЕННЯ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРІОРИТЕТУ ПОГЛЯДІВ ЛІДЕРІВ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917-1921 рр.

Галина Кязимова

Одеський національний морський університет
Україна, 65029, м. Одеса, вул. Мечникова, 34
e-mail: sineva2009@gmail.com

Доволі складні та цікаві проблеми революційної доби, яка розпочалася сто років тому, поразка національно-визвольних змагань українців привертають увагу як у межах наукової полеміки, так і у площині сьогодення, хоча виразно не екстраполюються на сучасний політикум.

У той же час для дослідників залишається чимало дискусійних, не до кінця висвітлених і, водночас, принципових аспектів українського революційного процесу 1917-1921 років.

Серед драматичних обставин поразки української революції чітко простежується прірва непорозуміння та різноманіття поглядів на пріоритетні цілі та методи революції. Одні фетишизували революційний романтизм і соціальне прожектерство, інші робили ставку на «державність» і «сильну руку». Революцію робили як маси, так і багато самотніх і непересічних осіб, які суттєво впливали на розвиток доленосних подій. Якщо згадати діячів «першого ешелону», то не помилимося, називаючи М. Грушевського, В. Винниченка, П. Скоропадського, Д. Дорошенка, В. Липинського, С. Єфремова, С. Петлюру. Об'єктивна увага до політичної спадщини провідних державних діячів, які очолили передостанню спробу здобути для України незалежність, має як науковий, так і практичний інтерес.

Науковий інтерес полягає у з'ясуванні стану політичної позиції провідних діячів української революції, їх соціально-економічних поглядів, які підсумовували велетенський досвід поступу до самостійності. Саме через історію, аналіз здобутків і прорахунків її лідерів ми сьогодні можемо зазирнути у майбутнє, уникнути тих згубних помилок, які призвели Україну до втрати незалежності – у цьому полягає практичне завдання даної роботи.

За роки незалежності історики мали чудову можливість вивчення проблем і документів, які раніше були табуйовані. Розгорнутий процес глибокого переосмислення відомої та залученої до наукового обігу інформації, формуються нові концептуальні постановки про-

блем. У розмаїтті висвітлення революційних подій у дослідженнях В. Верстюка, В. Литвина, А. Слюсаренка, Т. Гунчака, Я. Грицака, О. Реєнта значне місце посідають питання державності, соборності, перебігу конституційних процесів в умовах революційного стану, висвітленню ідеологічних засад лідерів революції [1; 14; 15; 9; 6; 19]. Але у цих роботах не проводиться порівняльний аналіз державотворчих і соціально-економічних поглядів, які, реалізуючись на практиці, суттєво впливали на перебіг революційних подій і, безумовно, виступали найбільш важливим фактором у розбудові держави.

Отже, метою даної статті є аналіз поглядів лідерів української революції на пріоритетність державотворчих і соціально-економічних питань у революції 1917-1921 рр., їх розбіжностей і вплив на долю української державності.

Діяльність Центральної Ради, – перший етап шляху України до самостійності та незалежності. Обґрунтовуючи остаточність цього вибору, М. Грушевський посилається на «необхідність повної свободи в упорядкуванні соціальних, економічних і фінансових справ України».

Головною силою, здатною реалізувати ідеї справедливого соціально-економічного облаштування української держави, М. Грушевський однозначно вважав селянство. У червні 1917 р. під впливом проголошеної автономії він пише, що все – і свобода, і революція, і воля України, і справа земельна – залежать від того, чим буде наша народна маса та передусім наше селянство: чи розпоршеною купою піску, яку перший подув вітру може підняти та рознести, чи твердою опорою, міцним фундаментом, на який спиратиметься «свободна», автономна, народна Україна.

Ця думка проходить майже через усі статті та виступи Голови Центральної Ради. Так, у збірці статей «На порозі нової України», написаній у лютому-березні 1918 р., тобто тоді, коли, як зазначав Грушевський: «Небозвід українського визвольного руху вже захмарився», він знов підтверджує свою оцінку селянства,

його місце у майбутньому України: «Головною підставою сеї Великої України ще довго, коли не завсіди, буде селянство, і на нім прийдеться її будувати. В довгі часи нашого досвітнього животіння ми все повторяли, що в селянстві і тільки в селянстві лежить будущина українського відродження і взагалі будущина України» [8, с. 162].

Розуміючи, з часом, що обстановка для здійснення завдань створення української державності істотно погіршилась, Михайло Сергійович все ж таки, вдивляючись у перспективу, підтверджує свої погляди: «...я глибоко переконаний, що в українським житті мають будучність, матимуть вплив, встоються тільки ті елементи, які стоятимуть у тіснім і щирім контакті з селянською масою, матимуть її потреби й інтереси на оці й ними орієнтуватимуться. І як підстава української стихії спеціально, і як основа соціальної й економічної структури нашого краю взагалі селянство зістанеться фундаментом, на котрім треба будувати все. Тільки те буде міцне, що збудується ним. І горе тим течіям, партіям, планам і намірам, котрі будуть проти нього» [8, с. 163].

Отже, головна опора – селянство. М. Грушевський дуже стримано ставився до робітничого класу, до робітничого питання. Він переконано та відверто висловлює свою думку про місто, як про зосередження антиукраїнських настроїв, що зривають побудову незалежності держави. Причина у тому, що переважна маса жителів міста – це, за Грушевським: «робітники-великороси з прихожих» і «місцеві денационалізовані люди» з фабричних і промислових центрів. Щодо свого, національного робітничого класу, то він, з точки зору М. Грушевського, не являв собою ніякої реальної сили. Пролетаріат український ще незвичайно слабкий, – пише він. Пролетаріат місцевий, свідомо зв'язаний з краєм, сильніший від українського, але також порівняно із загальною міркою нашого життя теж не бозна-який і відступає перед чисельною економічною силою селянства на другий план.

Звичайно, на підставі тільки наведених слів М. Грушевського можна сміливо віднести до антимакистів. Некон'юнктурне ставлення М. Грушевського до К. Маркса за умов захоплення ним геть усіх соціалістів і демократів свідчить про його чесність і щирість як політика та вченого. Саме свій, не скопійований підхід до подій 1917-1921 рр. визначає й оцінку Головою Центральної Ради, специфіки української революції і завдань, що впливають з неї: «Революція наша пішла іншими дорогами,

ніж на Заході, з іншого боку підійшла до розв'язання соціальної проблеми, і сею наміченою стежкою повинно йти й далше наше соціальне й державне будівництво, маючи своєю підставою інтереси трудового селянства... Навіть, коли розвинеться... промисловий план, ...все-таки й чисельно, й економічно, й політично селянство зістанеться, очевидно, підставою політичного державного й економічного життя України.

Через те, чим сильніша економічно, культурно, морально, національно, політично буде ся підстава – тим певніша буде наша будова, наша Україна».

Можна було б сподіватись, що селянство, на яке розраховує, про чий інтереси так дбає глава молодій українській державі, підтримуватиме нову владу повністю, до кінця. Але цього не сталося. Чому? Що ж сталося? Можливо М. Грушевський, при всій серйозності свого ставлення до селянства, не розумів необхідності реформування існуючої земельної системи?

Розумів. У статті «Українська Центральна Рада і І Універсал» він відверто пише про те, що в ейфорії радості та перемоги створення Центральної Ради на першому місці бачилися завдання лише політичні. «Але виявилось, справа творення нового життя, нового в усім, тим самим і в економічній житті, у справі земельній...».

Тобто саме життя поставило земельні реформи за основу, про їх необхідність свідчив і драматичний досвід історії: «Ми осуджували короткозору політику наших предків XVII віку, – пише Грушевський, котрі роздмухували повстання в широких масах, які мали передусім свої інтереси соціальні, своє право на землю, а, добившись їх кров'ю перемоги, думали пустити сю «чорнь» ні з чим. Ми ясно бачили, що се головне, що принесло тоді крах нашій державності, нашій національності, нашій культурі, і тепер ніяк не можемо повторювати тої ж помилки і, «улегшуючи» завдання держави, спішити викидати за борт наші соціальні проблеми. Інакше нам загрожує небезпека на якімсь часі ще раз, вдруге пророблять революцію – соціальну, боротьбу з домашнім соціальним більшовизмом, ще тяжчу і кривавішу, і даремні будуть всі ті кроваві і матеріальні жертви, які ми понесли нинішній особиці». [8, с. 177].

Безперечний висновок історії – лише опора на народ, урахування його соціально-економічних інтересів гарантує підтримку ним влади. Та, на жаль, цей висновок, на нашу думку, посідаючи не останнє місце у політич-

них переконаннях Михайла Сергійовича, не був пріоритетним у практичних кроках голови УНР – він, як і його попередники, які намагалися вивести палко любиму Україну на шлях свободи, на перше місце ставив, усе ж таки, національне питання. «...Передусім, – писав Грушевський, – треба об'єднатися всім прихильникам свободи і добробуту трудящого народу, щоб захистити новий свобідний лад від його ворогів, що хотіли б повернути старі порядки. Треба всім прихильникам свободи і рівності з'єднати свої сили, щоб добитися тих політичних установ, про котрі тут сказано: автономії України у федеративній демократичній республіці. Для того треба українцям організувати скрізь, від села до волості – почавши по плану, виробленому Українською Центральною Радою», і далі: «...Коли ми здобудемо автономію України, ...тоді трудящі і народ український буде по своїй волі порядкувати всім на Україні. І вони забезпечать добробут робочих людей законами, заведуть такі порядки, щоб була справедливість» [7, с. 119].

Таким чином, склалася добре нам знайома ситуація: революційна українська демократія, яка зуміла злитися з народом України на перших порах революції, невміло використовувала і спрямовувала ентузіазм повсталих мас, роблячи наголос на проблемах, які вона вважала головними. Як писав один із найавторитетніших діячів та істориків Центральної Ради Д. Дорошенко, «автономія України і взагалі національні вимоги підносились масам як свого роду викуп, ціна за панську землю: “Хочеш одержати панську землю – вимагай автономію!” і, в той же час, інші сили ототожнювали українську справу зі “соціалізацією” – або “Хай Україна буде соціалістичною, або й не треба ніякої іншої України!”» [10, с. 17].

«Поманивши селян своїми обіцянками, розпаливши класову ворожнечу, – саркастично зазначав Д. Дорошенко, – Центральна Рада зупинилась і почала відставати від того, що вже здійснили у себе більшовики. Вона вважала, що можна знайти якийсь середній шлях між соціалістичним і буржуазно-демократичним устроєм, що можна керувати революцією за допомогою красивих фраз та закликів» [10, с. 86].

Справді, у черговий раз ми читаємо вистраждані слова вже немолодого романтика революції – Михайла Грушевського – про те, що «...землі казьоні, удільні, монастирські і великі поміщицькі маєтки повинні бути забрані, а від поміщиків за справедливою оцінкою їх коштів і прав маєтки треба викупити коштом

українського краєвого скарбу (казни) і роздати в користування людям трудящим, які будуть на цій землі працювати.

Се справа складна, яку треба добре обміркувати, щоб не скривдити непотрібно людей. Тепер до неї пориватися не можна. Охорони, Боже, хапатись тепер захоплювати землю, ділити її силоміць, або нищити чиесь хазяйство....

Треба насамперед укріпити свободу, здобути волю Україні, її автономії, а тоді трудящий народ буде хазяїном на Україні і упорядкує земельну справу.

Справедливо було б, щоб фабрики й заводи, так само як і руди, і шахти, ліси і води, і всі багатства землі належали до самих трудящих, або до краю. Треба дбати про те, щоб сили робітника шанувалися, його праця нагороджувалася справедливо...». Позиція істинного ліберала, гуманіста, в якій чітко простежується обережність Голови Центральної Ради, прагнення нікого не ущемити, дотримати законність – і це в умовах виру змін і революційного нетерпіння народу!

Схожі думки «державна – реформи», «реформи – ретельна підготовка», «ретельна підготовка – а час втрачений», висловлює заступник голови УЦР, Генеральний секретар із міжнаціональних справ, людина, яку називали совістю української нації, – С. Єфремов: «Тільки радикальні реформи всього внутрішнього життя дадуть підпору державному організмові. Про вагу і невідкладність земельної реформи нема чого говорити: тут кожен змарнований день значить багато. Аграрна реформа вимагає великої попередньої роботи, на жаль, досі не зробленої, і тут треба зсунутися з мертвої точки і положити справжні підвалини громадського та державного ладу, в якому справді була б заінтересована людність» [11, с. 79].

Усе це дало врешті дивовижну картину: Центральна Рада, яка ще на початку літа могла твердити, що вона спирається на зорганізоване робітництво та селянство, за якихось тричотири місяці не мала вже й кількох тисяч війська, яке б її активно боронило, селянство лишилось зовсім байдужим і пальцем навіть не ворухнуло в обороні Центральної Ради. «І стало так виходити, – напише пізніше інший лідер революції, Голова Генерального Секретаріату ЦР В.К. Винниченко, – що Центральна Рада нікому вже не подобалась...

Міський пролетаріат, що активно йшов за більшовиками, ненавидів її.

Той, що не йшов, активно тепер про це жалів і ставився до Центральної Ради з ворожістю.

Сільський пролетаріат в обіцянки й закони про землю не вірив, більше вірячи реальним фактам, а саме тим, що німці обсадили всю українську землю, а з-під них її вже легко не видереш ніякими законами. І проклинав Центральну Раду.

Заможне селянство (та й почасти дрібне) також було вороже до неї за цей самий закон про соціалізацію...

Аграрна буржуазія через той самий закон не могла без піни на устах говорити про Центральну Раду» [2, с. 309-310].

Чи можна і треба дорікати за це М. Грушевському? Він був і залишився українським лібералом, демократом і гуманістом.

Гетьманська влада бере новий курс. У грамоті «До всього українського народу» (квітень 1918 р.) Павло Скоропадський проголошує: «Право приватної власності як фундаменту культури і цивілізації відбудовується повною мірою. Відбудовується повна свобода щодо укладання купчих до купівлі-продажу землі. Поруч із цим будуть прийняті заходи з відчуження земель за справжньою їх вартістю (тобто, викуп землі! – *Авт.*) від великих землевласників для наділення земельними ділянками малоземельних хліборобів» [19, с. 143].

У своїх «Споминах» гетьман напише: «Я говорив, що владу беру для того, щоб допомогти замученому народу... підкреслив, що у хліборобах бачу головну силу України» [19, с. 139]. Але, як відомо, консервативна аграрна реформа Скоропадського, яка, передусім, задовольняла заможних селян, селян-власників, які прагнули до фермерського хуторського господарювання та визнавали, що Україна на своїх вироблених віках, формах землеволодіння (приватна власність на землю) не може сприйняти ментальність общинного, соціалізованого користування землею. Тому саме їх влаштовувала аграрна політика гетьмана, але головною силою суспільства вони не були [14, с. 118]. Тому ця позиція гетьмана була відкинута більшістю селян, викликала лише хвилю селянських повстань і виступів, бо були відкинуті всі попередні соціальні завоювання народу впродовж революції та призвело до втрати гетьманатом підтримки серед більшості народу. Відомий сучасний історик Т.Гунчак, оцінюючи політичні уподобання та практичні кроки гетьмана підкреслював, «...гетьманська політика із самого початку наставила проти себе широкі маси українського населення... Політика Скоропадського та його оточення, його сумнозвісні карні експедиції посилювали соціальний аспект революції та, водночас, пос-

лабили наголос на національній самостійності» [9, с. 149].

В.К. Винниченко, соціаліст за переконанням, бачив інші завдання революції та шляхи їх вирішення. Взявши на себе відповідальність за Україну й у Центральній Раді, й у Директорії, він не змінює своїх поглядів протягом усього свого нелегкого життя, знову та знову повертаючись до драматичних днів 1917-1921 рр. Саме тому спадщина В. Винниченка варта глибокого та всебічного аналізу.

Як і у М. Грушевського, так і в працях, листах, щоденниках В. Винниченка ми знаходимо чесну картину драми, що розгорталася в Україні, яка була викликана не тільки об'єктивним ходом подій, а й політичними позиціями їх лідерів.

Червоною ниткою у працях В. Винниченка проходить думка про те, що тільки у спіранні на народ – сила будь-якої влади. Якщо М. Грушевський робить ставку на селянство, Володимир Кирилович не виділяє якийсь певний клас. Тут він удається до уроків історії: «Поки Хмельницький мав «орієнтацію» на внутрішні сили, на народ, поки спирався на всебічні інтереси нації, поки голосно і вільно лунав клич «Україна без хлопа і пана», доти він мав перемоги...» [3, с. 13].

Однак з минулого не завжди роблять правильні висновки. Винниченко гірко дорікає Центральній Раді за її розгубленість і недостатню віру у свій народ: «Одна частина Центральної Ради стояла за те, щоб піти назустріч соціально-економічному прагненню його, щоб з гасла «Вільна Україна» зробити гасло «Вільна Україна без хлопа і пана», щоб об'єднати всі прагнення в одне, щоб однобічне визволення розвинути у всебічне. Але друга частина Центральної Ради не знайшла в собі ні сили, ні мужності, ні бажання прийняти це гасло...» [3, с. 15].

Розмежування у Центральній Раді, яка схилилась то до підтримки Тимчасового уряду, то до спілки з Радами, блокуючись з окремими партіями, не сприяло тому, щоб знайти у собі рішучість і силу вирішити найголовніші соціально-економічні питання, що турбували народ. У цьому В. Винниченко вбачав коріння її трагедії.

Звичайно ж, Володимир Кирилович, будучи безумовним патріотом «своєї України», прагнув до її національного визволення, до створення своєї державності, не розривав поняття національного та соціального розкріпачення. «Як влада, клас експлуататорський, – писав він, – паразитарний мусить національно поне-

волювати для можливості і поневолювати соціально; так влада, клас експлуатованих, працюючих мусить національно визволяти, мусить сприяти й допомагати цьому визволенню, коли хоче найповніше визволяти соціально» [2, с. 500].

Однак, порівнюючи політичні погляди В. Винниченка та М. Грушевського, не можна не помітити, що Володимир Кирилович питання національного та соціально-економічного визволення часто ставить на одну сходинку, а інколи першочерговим називає визволення соціальне: «...два моменти в українській революції – національний і соціальний» [2, с. 496]. Будь-який відступ від спільності цих цілей неминуче призводив до втрати Україною всього завойованого.

У березні 1918 р., коли австро-німецькі війська входили до столиці, Винниченко робить запис у щоденнику: «Київ узято назад... Але це ціна соціальної зради, ціна спинення соціальної революції. І хто знає, чи виграли ми для народу, для пригноблених класів цією зрадою, чи не будемо ми записані в історії як один із факторів контрреволюції, гальмування поступу людей? Чи не краще було б іти з масами?» [5, с. 12].

Пізніше, у «Відродженні нації» в розділі «Наука історії» політик напише: «...національне визволення неподільно пов'язано з визволенням соціальним. Українці не зрозуміли наглядної лекції історії: вони розщепили свою суцільну зброю на дві половини: на соціальну і національну, вибрали останню і почали боротися проти соціальної. Через це вони зразу ж одірвалися від своїх працюючих мас і були доценту розбиті.

Кінець Центральної Ради почався не тоді, як вона закликала німців, а як розірвала зі своїми масами. Німці ж і Гетьманщина були тільки послідовним і неминучим довершенням цього розриву» [2, с. 328].

Доля Центральної Ради спонукає Володимира Кириловича спробувати змінити курс. Очоливши Директорію, він підкреслює: «Я виставив моїм співробітникам умову: об'єднати гасло національне із соціальним, стати в оборону не тільки національно-державних прагнень, але й економічно-соціального визволення» [3, с. 17]. Однак час було упущено. Доля Директорії, її голови нам відома. І це лише утвердило Винниченка у правоті його поглядів. Завершуючи третю частину «Відродження нації» та підбиваючи підсумки пройденого шляху, він підкреслює: «Історія показала українству всю безплідність, усю шкідливість і на-

віть злочинність намагання увібрати відродження української нації в неприродні для неї, огидні її соціальним прагненням форми» [2, с. 497].

У 1940-і роки В. Винниченко наполегливо розробляє тему пошуків справедливого розвитку суспільства, вирішення соціальних та економічних питань. Найкраще ця ідея висвітлена у статті «Заповіт борцям за визволення» і «Слово за тобою, Сталіне!». Автор, підтверджуючи свої погляди 1917-1918 рр., у листі до І. Кошелівця (1949 р.) докоряє йому: «Ради інтересу національного Ви, мабуть, не поступитеся інтересами і симпатіями соціальними. Тому я бачу, що мені трудно сподіватись... помочі» [4, с. 24].

Свої соціалістичні погляди Винниченко проносить крізь усе життя, розвиваючи та збагачуючи їх новим досвідом. У «Заповіті борцям за визволення» він підкреслює, що нинішні системи господарювання, побудовані на приватній чи державній власності на засоби виробництва, не розв'язують нагальних питань політичного, економічного та соціального буття: треба негайно, але без зброї почати переводити власність на колективну. Не державну, а колективну. Не націоналізація, а соціологізація – колектократія, себто влада колективу... Організація кооперативів продукційних, торговельних, аграрних, фінансових... колектократія всього національного хазяйства» [3, с. 111-113]. Отже, підтверджує свої колишні погляди, висунуті ще у 1920-у році: «...доля відродження й визволення української нації залежить від всесвітньої боротьби соціалізму з капіталізмом», з усіх режимів, які можуть бути на Україні, найповніше може забезпечити національне відродження нашого народу режим національно-української радянсько-соціалістичної влади» [2, с. 499-501].

Як політичний кермач періоду революції та визвольної боротьби, він був сином свого часу, ставив перед нацією такі програми, які впливали з існуючих суспільних обставин, загального рівня свідомості народу. З погляду нашої епохи Винниченко залишився «чесним із собою», зі своїм народом. Наприкінці життя, осмислюючи свої погляди, уроки української історії та майбутнє її народу, діяч пише: «І отут знову виникає все те саме старе питання: що може задовольнити егоїзм народу, що може посунути на боротьбу до останньої краплі крові десятки мільйонів людей? Тільки саме домагання національно-державної самостійності, тільки задоволення національної правди й справедливості? Тільки право й змога ма-

ти свій самостійний уряд, парламент, міністрів, своє військо, свої школи, свої газети, одне слово, тільки «Саму Україну»? Чи ще щось?

А що саме було те «щось»? Це було – ще і ще раз згадаймо, – задоволення його економічних і соціальних інтересів, це були правда і справедливість не тільки національна, але й всебічна» [3, с. 107].

Досить цікавим для сьогодення бачиться позиція ідеолога українського консерватизму, історика, члена уряду при П. Скоропадському В. Липинського про «хліборобське лицарство» та політичну еліту, як головні сили революції та державотворення, яку він викладає у «Листах до братів-хліборобів». Головна мета революції, стверджує у своїх листах В'ячеслав Казимирович, – формування держави, національної ідеї та спирання на заможного селянина – «хліборобське лицарство» [13, с. 77-78]. Але мета досягнута не була: «Трьох синів різних має сьогодні наша людська громада – Україна: хлібороба-гетьманця і неомонархіста, більш або менш соціалістичного інтелігента-демократа і республіканця і пролетарія-більшовика та інтернаціоналіста. Мати наша тяжко хвора. Всі її сини поріжнені, кволі, слабосильні й сильною об'єднаною їх всіх національної ідеї вони досі для громади своєї сотворити були не в силах» [20, с. 62].

В іншому листі Липинський пише: «Нація наша роз'єднана політично, ідейно і культурно. Щоб не загинути на віки, вона мусить створити свою державу, свою одну національну ідею, таку, як у формі національно-державної незалежності мають... всі великі культурні нації, – й в одну національну культуру таку, що об'єднує кожну націю на цілм світі в одне тіло» [12, с. 197]. Хлібороби – рушії національного розвитку, з якими мають об'єднатися пани у боротьбі за національну ідею. Якщо вони цього не бачать, стверджує Липинський, – вони зраджують народ. «Всяка державна нація, в кожній історичній добі має в собі групу людей, яка є основою її державного існування». І далі: будь-які засоби до прагнення влади, володіння нею мають бути такими, щоб влада і сила в очах пасивної маси (тобто народу, селянства. – *Авт.*) мала моральне виправдання – тобто саме політична еліта нації, маючи моральний аванс довіри, має вирішувати нагальні проблеми формування та розвитку держави.

Осторонь від попередніх політиків виступає постать С. Петлюри. Змінивши В. Винниченка на посаді Голови Директорії, яка успадкувала війну з усіх боків, С. Петлюра висловлював свою позицію досить радикально, якобінськи:

«Шлях звільнення кожної нації густо кропить-ся кров'ю. Нашої – так само. Кров'ю чужою та своєю. Ворожою та рідною», «Держава вища над партії, нація вища над кляси» [16, с. 105]. Виступаючи у вересні 1919 р. чітко формулює пріоритетні позиції: «Перша підвалина – самостійна і незалежна УНР.

Друга підвалина – передача земель казенних і всіх великих власників без викупу до рук селянства.

Третя підвалина – цілковите забезпечення робочої кляси, як того вимагають інтереси самих робітників та інтереси республіки – 8-ми годинний робочий день і страхування робітників» [17, с. 163].

Отже, при певній, а у деяких питаннях, при суттєвій різниці політичних поглядів, лідери української революції мали одну мету – незалежну процвітаючу Україну, і шлях до цієї мети бачили по-різному – від однозначного пріоритету національно-державного до соціально-економічного визволення, як головного фактору перемоги, від одноосібної, монархічної форми політичної влади до широкої участі у керівництві держави широкої маси трудящого класу. Історія довела необхідність виваженого поєднання як державно-національного, так і соціально-економічного визволення народу, розумінням його прагнень і прихильностей, бо саме народ є головною силою історії та будь-якої революції. Історія велика вчителька. Вона віддячує всім, хто вивчає та враховує її уроки.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Верстюк В. Українська Центральна Рада: період становлення // Український історичний журнал. 2007. № 2. С. 90-94.
2. Винниченко В. Відродження нації. Київ: Дзвін, 1990. 348 с.
3. Винниченко В. Заповіт борцям за визволення. Київ: Криниця, 1991. 125 с.
4. Винниченко В. Листи // Слово і час. 1991. № 8. С. 21-26.
5. Винниченко В. Щоденник // Київ. 1991. № 9. С. 12-14
6. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної нації XIX-XX століття. Київ: Генеза, 1996. 360 с.
7. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть. Київ: Знання, 1991. 240 с.
8. Грушевський М. На порозі нової України. Статті і джерельні матеріали. Нью-Йорк, 1992. 278 с.
9. Гунчак Т. Україна: перша половина XX століття. Нариси політичної історії. Київ: Либідь, 1993. 287 с.
10. Дорошенко Д. Історія України 1917-1923. В 2-х т. Т. 2. Документально-наукове видання. Київ: Темпора, 2002. 349 с.
11. Єфремов С. Публіцистика революційної доби (1917-1920 рр.). В 2-х т. Т. 2. 29 травня 1918 – 30 травня 1920 рр. / Упоряд. В. Верстюк. Київ: Дух і Літера, 2014. 648 с.
12. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. 1919-1920 рр. Відень, 1994. 464 с.
13. Липинський В. Націоналізм і шовінізм // Сучасність. Київ, 1992. № 6. С. 75-79.
14. Литвин В. Україна у війнах і революціях XX століття. 1914-1945. Закономірності національно-державного процесу. Київ: Наукова думка, 2012. 399 с.
15. Литвин В., Слюсаренко А. Україна: доба війн і революцій (1917-1920 рр.). Київ: Альтернатива, 2003. 488 с.

16. Петлюра С. Народе українській: вибрані статті, листи, документи. Харків: Лівий берег, 1992. 152 с.

17. Петлюра С. Вибрані твори та документи. / уклад. Л. Голота. Київ: Довіра, 1994. 271 с.

18. Революция на Украине. По мемуарам белых. Москва-Ленинград: Государственное издательство, 1930. 435 с.

19. Реєнт О.П. Україна між світовими війнами (1914-1939). Події. Люди. Документи. Київ. Школа, 2004. 544 с.

20. Українська революція 1917-1921 років: погляд із сьогодення / Міжнародна наукова конференція 25 квітня 2012 р. Київ: Український інститут національної пам'яті, 2013. 656 с.

Кязимова Галина *Державотворення чи соціально-економічне визволення: порівняльний аналіз пріоритету поглядів лідерів української революції 1917-1921 рр.*

У статті розкрито погляди лідерів української революції 1917-1921 рр. М. Грушевського, В. Винниченка, Д. Дорошенка, С. Єфремова, П. Скоропадського, В. Липинського та С. Петлюри на пріоритетні завдання, що постали перед Україною, її політиками та народом у революції 1917-1921 рр.

Зроблено спробу порівняльного аналізу їхнього бачення пріоритетних завдань революції у вирішенні споконвічних проблем України: державне, національне та соціально-економічне звільнення та з'ясування уроків для сьогодення.

Ключові слова: революція, лідери, державність, соціально-економічне питання, національне визволення, розбіжності

Кязимова Галина *Создание государства или соціально-экономическое освобождение: сравнительный анализ приоритета во взглядах лидеров украинской революции 1917-1921 гг.*

В статье раскрыты взгляды лидеров украинской революции 1917-1921 гг.: М. Грушевского, В. Винниченко, Д. Дорошенко, С. Ефремова, П. Скоропадского, В. Липинского и С. Петлюры на приоритетные задачи, которые стояли перед Украиной, ее политиками и народом в революции 1917-1921 гг.

Автор предприняла попытку сравнительного анализа их видения приоритетных задач революции в решении извечных задач Украины: государственного, национального и социально-экономического освобождения и извлечения уроков для решения современных проблем.

Ключевые слова: революция, лидеры, государственность, социально-экономический вопрос, национальное освобождение, разногласия

Kiazymova Halyna *State creation or the socio-economic liberation: comparative analysis of the priorities in the views of Ukrainian 1917-1921 revolution's leaders*

Dramatic circumstances of the defeat of Ukrainian 1917-1921 revolution still draw present Ukrainian investigator' attention. Both the masses and individuals, who significantly influenced the fateful events, made revolution. The author draws a conclusion that having different views on the first-priority problems of the revolution its leaders had the same goal – independent and prosperous Ukraine. Nevertheless, they tried to achieve it in a different way. One worshiped revolutionary romanticism and social equality, while others set the goal to create the state and believed in «a powerful hand». Position of Hrushevski was to trust on peasantry, as the leading strength in formation of future Ukraine and his rejection of seeing the potential of Ukrainian working class. Yefremoff's decisive reform demands, as the main state creation factor, conservatism in the agrarian policy of Skoropadski and Vynnychenko's socialistic priorities, Lypynski's monarchism, national idea and belief in the rich peasants, as the main goal of the revolution as well as Petlura's nation and state above everything – incomplete, but clear range of ideological priorities of the Ukrainian revolution's leaders. The story proves the necessity of combining both fighting for creation of the state and solving socio-economic problems that played a crucial role for the majority of people. Objective attention to the political legacy of the main political leaders, who led the penultimate attempt to achieve Ukrainian independence, has both scientific and practical interest.

Keywords: revolution, leaders, statehood, socio-economic question, national liberation, disagreements

Надійшла до редакції 05.03.2018 р.